

Bohumila Trnková Lidé z ulice mého dětství

Poctivá rodopisná práce vlastně nikdy nekončí, stále by bylo co zjišťovat a čím navazovat. Přiznávám, že jsem tu svoji uzavřela do mantinelů „od - do“ s tím, že v ní možná někdy někdo bude pokrčovat, až tu nebudu. Pravda, že graficky stále ještě uzavřená není - kovářova kobyla často bosa chodívá, ale nad stránkami tabulek, dat a fotografií jsem se nějak nemohla „zbavit pocitu, že tomu Malostranskému náměstí skutečně něco chybí“. Oním příslovečným pomníkem Járy Cimrmana je pro mne vyprávění o životě lidí, a to nad rámeček nezbytných, leč poměrně suchých dat, údajů a úředně neosobních listin. S tímto vědomím jsem se pustila do spisů o všem, co jsem viděla, slyšela, nebo sama zažila. Jednu z takových kapitol si můžete přečíst právě dnes.

Mezi svými přáteli na internetu se setkávám nejen s vrstevníky a lidmi v produktivním věku, ale k debatám se přidává i studentská věková kategorie. Jsou to příjemní a pozorní společníci - rádi naslouchají (resp. čtou), přidávají své názory a hlavně mi poskytují vědomí, že dnešní mládež ví a umí. Přesto někdy dostávám krásně úsměvné a žertem míněné otázky, ve kterém ze století jsem se to narodila? Ano, řada věcí a poměrů v mých vyprávěních je jim odtaziť, neznámá, až těžko představitelná.

Dovoluji si tedy laskavému čtenáři nabídnout buď poklidné vzpomínání a ztotožňování se s mým vyprávěním, anebo těm mladým zkusím svými střípky poněkud přiblížit život tak, jak vypadal před půlstoletím v jedné tehdy okrajové pražské čtvrti.

„Říhová pere - hruška by nepropadla!“ pravila má babička s lehce teatrálním zabarvením, protože měla báječný smysl pro humor. Příběhla jsem k ní a podívala se z okna. A skutečně, neuvěřitelná pavučina přetřesených prádelních šňůr dokonale vykryla plochu nevelkého dvorku. Stála tu stará pumpa, i ta měla jednu naší sousedce z 1. patra posloužit jako nosič prádelní šňůry. Sotva tu šňůru zatížila, kdysi krásná litinová pumpa se skácela. Tak zanikl první z atributů nejstarších časů ve vokovickém domě čp. 136, který měl na štítu letopočet 1906. Na dvorku bylo malé nízké stavení s řadou dvířek a větracími výřezy v jejich horní části. Vypadalo to jako chlívky, kterými možná původně ty prostory byly, aby po 2. sv. válce sloužily jako malé dřevníky.

Dvojpodlažní dům, který vždy měl a dodnes má dobře udržovanou fasádu, poskytoval začátkem 50. let minulého století bydlení čtyřem rodinám a jedné už dosti stárnoucí slečně. Ta bydlela v podkroví a příliš družná nebyla. Stopami jejího mládí byly šortky, ve kterých si v létě štípala zásobu dříví a v jejím právě otevřeném dřevníku bylo možné zahlédnout rozeschlé lyže, polámané sánky a tenisovou raketu s potřhaným výpletem. V prvním poschodí bydlela rodina domácích. Krátce po našem přistěhování starý pán zemřel a věkem už trochu podivínská paní vycházela z bytu jen málokdy. Občas jsem ji viděla, jak po malém zpustlém sádku honí svoje dvě přestárlé slepice. Konečně jednu polapila, silně s ní zatřásla a pak si ji přiložila k uchu. Při mé otázce: „Babi, proč to děláš?“ se babička rozesmála a řekla mi, že paní domácí tak zkoumá, jestli slípka snese vajíčko. Tenkrát ve mně zůstal nejistý pocit, zda se vejce ve slepici skutečně dají slyšet.

Stará paní měla dospělého syna, ale pro děti to byl takový nevšímavec a nemluva. Když se oženil, poměry v domě se rázem proměnily. Mladá paní byla vstřícná a milá zvláště k nám, malým dětem. Když se jim pak narodila holčička, jejich radost sdílel celý dům a každý přišel s nějakým dárečkem. Od nás Lucinka dostala peřinku lemovanou ruční krajkou z paliček a nití mojí babičky. Kromě toho miminka žili v 1. patře Říhovic dva kluci, ale bez táty. Také v přízemí jsme byly dvě rodiny bez tatínků. Válečná vdova paní Šej-blová měla z manželství téměř dospělé dceru a pak ještě Jarušku, co byla o dva roky mladší, než já. Jak šel život, počet lidí v naší rodině se měnil. Nejdřív tu žila babička se dvěma dcera-mi a se mnou. Pak se moje teta vdala na jih do Hracholusk, ale zase mi v roce 1951 přibyl bráška. Žili jsme ve dvou místnostech, které měly plochu přibližně 32m². Vodovody a spla-chovací záchody byly na chodbě, po jednom pro každé poschodí.

Nejlíp jsem znala tu část Vokovic, které se už jen málokdy říká Nové, protože doslova nové byly v první třetině 20. století. Výstavba Nových Vokovic probíhala postupně, ponejvíc v letech 1925 - 1935, kdy zároveň vznikaly názvy nových ulic. V létě bylo naším častým cílem šárecké koupaliště u Veselíka. Zнала jsem ho coby staříčkého už dočista hluchého pána, abych se o desítky let později dočetla, že byl dosti významným pražským podnikatelem. Výstavba koupaliště (1936) napájeného pramenitou vodou byla jednou z jeho posledních aktivit. Je milé, že nad vchodem je stále nápis „U Veselíka“. Areál je dodnes prakticky nezměněn. Stojí tu původní vstupní prostor s pokladnou a tytéž řady kabinek. Přibýlo dětské hřiště, malé sportoviště a občerstvení. Voda je stále stejně ledová. Možná ještě i dnes o 3-4 stupně vylepšují na vývěsce údaj o teplotě vody. Ale se svým nepřetržitým průtokem je to spolehlivě nejčistší a nejprůzračnější koupaliště v celé Praze.

Než se v padesátých letech začaly na ulicích objevovat popelářské kuky, svážel se popel dvakrát týdně koňským potahem. Už z dálky bylo slyšet zvonění, hospodyňky vybíhaly před dům s kbelíkem, aby vysypaly popel na vůz. Občas se v ulici objevil sběrač s malou károu, takový hubený a v odřeném sáčku. Říkal si Vudolf Fábeva a vykřikoval pořád dokola: „Hadvy - kosti - kůžééé!“ Podobně rázovitou postavičkou byl napohled sešlý, ale velice čiperný človíček. Objevoval se naprosto pravidelně každou středu odpoledne a hlásal: „Hodiny, budýky - správováát!“ Hotové zakázky nosil přímo do domu a odcházeje z ulice, vždy se naposled ohlédl, jestli na něho ještě někdo nemá z okna. „Německou“ češtinou také mluvil staříčkový pan Jöckl, jehož jsme někdy potkávali na šáreckých toulkách. Hezky jsme pozdravili a pokukovali, jestli má v kapse lískové oříšky. Měl a dal. Věděli jsme, že je nosí svým poloochočeným „rezerkám“.

Další svéráznou osobou byl povozník s uhlím. Ať vezl co vezl, hnědý spíš oříšek, než ořech - prodával i mour (uhelný prach) a šmanty (důlní odpad). Každého ujišťoval, že to „hóóí, jako čert!“ Na voze byla zavěšená plechová putna, měla objem 50 kg. Nepočítali jsme je, protože nešidil. Kdo by nevěřil, mohl si putnu i převážít, na voze byl mincíř. Ale co vím, nikdo to nedělal. Topivali jsme nejvíc hnědým uhlím, ale mour byl mnohem lacinější. Ten jsme kropili, balili do novin a říkali jsme tomu „naše brikety“. Za veleslavínským nádražím byly Uhelné sklady. Kupovali jsme tam jednou týdně za desetikorunu (rozuměj po měnové reformě 1953) „kolové“ dříví. V jednom drátem svázaném kole byla polena větší i drobnější, po obvodu obložená tenkými „kartami“ na třísky. Kolem nádražička jsme chodívali často do kina Veleslavín. První řada za korunu, další za dvě. V chodbě a předsálí visela řada portrétů. Ty veliké, dohněda tónované fotografie vidím jako dnes - Oldřicha Nového, Miloše Nedbala, Hanu Vítovou, Inku Zemánkovou a několik dalších. Mrzelo mne, že mezi nimi není bájný král Miroslav z Pyšné princezny (Vladimír Ráž, film z r. 1958).

Moje babička, maminka i naše sousedka paní Šejblová měly po nějaký čas stejné zaměstnání. Šlo o prostorné dílny na Peroutce, kde se šily plachty a stany. Prakticky povinné členství našich živitelek v odborech nám dětem přinášelo dosti výhod - výlety, pionýrské tábory a vánoční nadílky. S Jaruškou jsme od ROH dostaly také panenky, byla to miminka v životní velikosti. Zřejmě v duchu budovatelské písně „Z národů ač jsme různých“ to byl černoušek a pro mne číňánek. Kameninové hlavičky panenek byly brzy hodně otřískané, ale měly jsme je rády.

Prádlo se pralo nejlíp v pátek a sobotu. Na praní i na koupání jsme měli malou zinkovou vanu. Nejdřív se vše přes noc namočilo do sodného roztoku a druhý den se na mokřých kusech ještě mydlily límečky a rukávy. Pak přišly ke slovu jádrové mýdlo, rejžák a valcha, potom nekonečné máchání. To bylo nějakých kbelíků vody! Naposled uvařit škrob a vybrané věci přiškrobit, zvláště ložní. Pak se šlo věšet, to přišel ke slovu maminčin vynález zvaný praktikol - velká praktická kapsa na kolíky v podobě zástěry.

V přízemí panovaly dobré sousedské vztahy. Mohlo se jen zaklepat a bez vyzvání vejít. To uplatňoval hlavně náš malý Honzík, hlavně když ze sousední kuchyně zavanula nějaká slibná vůně. „Pani Feliksáá, von vám toho Jeníček dneska už moc nesní, páč byl u nás a dobře se najed lívanců. Ale to nevádí, už jsem zadělala na nový!“ Štedrost paní Šejblové jsme opláceli po svém, semtam jí babička něco upalíčkovala zadarmo, nebo se podělila o marmelády a kompoty, když zavářela. Mužský element v domácnosti plně zastupovala moje maminka, uměla opravit snad všechno. Jednou natřela nábytek, jindy podlahu. A tak i sousedce občas vypomohla nějakou drobnou údržbou. Obě partaje si také navzájem pomáhaly při malování, nebo při předvánočních a jarních úklidech. K prvním poslům jara patřil keř nádherně rozkvetlé magnolie u mlékárny za rohem, to jsme s Jeníčkem chodili pro mléko moc rádi. Odtud vybíhala vozová cesta ke skládce popela, jmenovala se Na krutci. Tak nám občas maminka pohrozila: „Ze vás vyhodím na krutec!“

Býval u nás nespočet jarního kvítí v zahrádkách a všude šeříky. Naše ulice V Nových Vokovicích byla plná zeleně. Chodníky lemovala alej menších stromů, byly to červené hlohy. Ty v plném květu krásnily můj malý krásný svět nevidaným způsobem. Tehdy k nám jezdila ze Strašnic přes Dejvice tramvaj č. 11 a ve stanici Nádraží Veleslavín byla po pravé straně první na ráně restaurace U Vlasty. Měla zahradu, kde se pořádaly výstavy králíků. Jednou jsme tam s malým bráškou vyhráli v tombole malé porcelánové kolečko. Byl to „hlídač mléka. Dlouho sloužil velmi dobře, dokonce i potom, kdy se jednou při mytí přerazil vejplůl.

„Náš“ dům V Nových Vokovicích, snímek (2005) z rodinného archivu.

Na dejvickém kulatém náměstí Říjnové revoluce jsme jednou z tramvaje uviděli na domě obří plachtu s poprsím Klementa Gottwalda, který zvedal do výšky nemluvně - našeho Jeníčka! Byli jsme náramně pyšní, že si v Dejvicích pro tu fotomontáž vybrali fotografii, na které „pásl hřibátka“ právě náš klouček.

Keramičkou a protějšší restaurační zahradou končily první dva dnes zbořené bloky. Přibližně naproti škole zůstal stát menší rohový dům s věžičkou, který má dodnes tutéž žlutou, léty silně poničenou fasádu. Bývala tam cukrárna. Před ní v úzké příčné uličce stával každý čtvrtek ve stínu košatého stromu zvláštní autobus. Byl červený a na bocích měl veliký zlatý nápis Pojízdná městská knihovna. Za pětikorunovou známku do čtenářské průkazky nám půjčovali až dvacet knížek měsíčně, které jsme ve čtyřech skutečně stačili přečíst. Odmala mne babička brávala s sebou. Sotva jsem začala slabikovat první písmenka, tak než jsme vešly dovnitř, provokovala jsem ji: „Babi, babi, hele, tady je napsáno KNI, no, řekni to, KNI ...“ Babička hru nezkažila a to slovo se smíchem dořekla.

V cukrárně měli i ty nejlevnější pamlsky: šumáky, rahat, pendreky a mejdlíčko. Šumáky jsme olizovali rovnou, ale pěna v puse nám někdy pěkně chtěla obrátit žaludek naruby. „Gumové“ kostky rahatu nebyly nic moc. Když jsem po dlouhých letech kdesi na pouti objevila mejdlíčko, vyplivla jsem ho s úžasem, jak jsme takovou „štiplavou sádru“ mohli vůbec jíst. Nejzajímavější, co nám cukrárna poskytovala, byl neklamný signál blížících se vánoc. To vždycky měli ve výloze velké papírové postavy čerta a Mikuláše.

Naproti někdejší cukrárně stojí vokovická škola. Na II. stupni (6. - 8. ročník, třídy A - F) se sedávalo ve třech učebnách na dopolední a odpolední směny. Někteří vyučující tak pracovali se žáky prakticky po celý den, jen

s hodinovou polední přestávkou, tedy od osmi ráno do půl šesté večer. Ještě horší situace byla ve školní jídelně. Ta byla přímo naproti našemu domu. Vešlo se tam nejvýše šedesát židlí, a tak byl oběd načasován všem třídám podle rozpisu na čtyři půlhodinové směny. Čekat venku, až budou na minutu přesně vykázáni předchozí strávníci, vystát frontu u okénka, vybojovat si židli a 15-20 minut bylo pryč. Polévku vynechat a naházet do sebe jídlo, hlavně nezmeškat začátek odpoledního vyučování. Občas jsme dostali na přilepšenou kelímek umělého medu, nebo sušenou kakaovou výživu Nestle. Velký nápis na stěně *Jez do polosyta, pij do polopita, vyjdou ti naplno léta!* s přípisem T.G. Masaryk na konci roku 1951 pochopitelně zmizel. Dobrotám z „Unry“ byl také konec a světlý obdélník na stěně záhy přikryli jakýmsi budovatelským heslem. Koncem padesátých let se ty stísněné poměry velice zlepšily odchodem většiny dětí ze silných ročníků 1942 – 1948.

Můj vstup do kolektivu byl poznamenán už v mateřské školce. O poledním klidu upovídaným dětem učitelky zalepovaly pusu náplastí. Když se to stalo mně a já měla na puse zarudlý obdélník, má rozhořčená maminka řekla: „Teda, já si tu Miláčkovou podám, to je něco tak sprostýho!“ a své slovo zřejmě dodržela, protože víckrát se mi to už nepříhodovalo. O rok později nám pan učitel Procházka, který měl na starosti prvňáčky, také brzy ukázal, zač je toho loket. Museli jsme třeba celou hodinu stát na hanbě a když měl svůj špatný den, švihal nás pravítkem přes prsty. Ve vyšších ročnících měl přezdívku „Átd“, protože většinu svých výkladů zakončoval protáhlým a opakovaným „atd.“, aniž by se staral, zda my prvňáčci vůbec to podivné slovo „átd“ chápeme. Učili jsme se psát tužkou, pak obyčejnou násadkou s ocelovým pérkem, které se namáčelo v kalamáři. To bylo kaněk a nějakého trápení! Brzy jsme se však dočkali plnicích per. Značka Žák byla za deset korun a lepší, pístový Student byl za patnáct.

Od druhé do páté třídy jsme měli „soudružku“ Roubalovou. Soudružkou se socialistickým smýšlením rozhodně nebyla a svým chováním třídní rozdílů spíš podtrhovala. Všem dětem z „lepší“ rodin nadřžovala a říkala jim Blaničko, Květuško, Jaroušku ..., zatímco pro ostatní žáky měla jen jejich příjmení. Někdy mi bylo docela hořko, když mi dávala najevo, že jsem „ta chudá“. Stejně tak bývala příkrá i k několika dalším dětem ze sociálně slabších rodin. Moje rané působení v ochotnickém spolku kdovíproč ráda zesměšňovala slovy, že „k tabuli půjde ta naše divadelní hvězda“. Divadlo se hrávalo v sokolovně, která zanikla výstavbou areálu Aritma. Ale už v deseti letech se mi dostalo velké satisfakce. To když přišel do třídy takový postarší pán, přečetl z papírku několik jmen a nechal nás zpívat. Pak mne požádal ještě jednou o písničku, kterou mi navrhl a nabídl mi zpívání ve staroslavném pěveckém spolku Hlahol. Byla jsem užasle šťastná a těšila mě Roubalčina nevěle, že její protekční holčička Květuška odpadla.

Z těch také ne nejlepších učitelů ve vyšších ročnících mohu zmínit vzteklou a nervózní učitelku matematiky a dějepisárku, která z nás ždímalala hlavně letopočty. Obě uměly zaplňovat žákovské knížky poznámkami velmi hustě. Moje nezapomenutelná poznámka zněla velmi lakonicky: „Bezodůvodně napadla spolužačku a vyrvala jí vlasy.“ Naše maminka byla sice dost přísná, ale tentokrát se zeptala, o kterou spolužačku šlo, aby pak se smíchem řekla: „Holka, tos neměla dělat, co teď bude maminka ty zrzce odbarvovat?“

Z té neustále se měnící plejády učitelů vzpomínám v dobrém jen na tři. Byla to od šesté do osmé třídy asi padesátiletá Marie Kratochvílová, naše třídní, řečená Mařenka. Sice nedokázala ve třídě příliš udržet kázeň, ale češtinu nás učila s láskou a myslím, že mně se věnovala zvlášť pečlivě. Příjemný a hodný byl Jan Johanis, který do vyučování nosil kytaru. Bývali jsme pilní, jen aby už byl konec hodiny a mohlo se zpívat. Budiž mu ke cti, že nás neučil písničkou sovětské, ale ruské. Díky jemu jsme povinnou ruštinu přijímali celkem bez averze.

Kromě obou jazyků byl v naší třídě 7. D velmi dobrý průměr známek v biologii. Sotva třicetiletý Mirko Kaizl uměl dobře podchytit náš zájem a při jeho hodinách bylo ve třídě málo obvyklé ticho. Do výuky se mu vešla spousta zajímavostí, někdy od botaniky a biologie i dost odtaziťých. Dopřával nám vycházky do Divoké Šárky a nejednou i výlet do ZOO. O jeho povaze dobře vypovídá následující epizoda.

Blížil se čas školních výletů. Nesla jsem do kabinetu jakési pomůcky a zeptala se ho, zda je pravda, že jeho třída pojede na neuvěřitelné tři dny do Nízkých Tater. Pochopitelně věděl, že vloni s námi „Mařenka“ zabloudila v křivoklátských lesích tak, že hrad zůstal nenalezen a nenavštíven, protože by nám ujel zpáteční vlak. Takže tam letos docela otrávení máme jet znovu. K mému překvapení mi učitel Kaizl nabídl účast na jejich výletě. Posteskla jsem si, že na velký výlet mi maminka jistě nemůže dát tolik peněz. „Tak přines, kolik můžeš, nějak to uděláme. Ale nikde to nevypravuj“, zněla odpověď.

Jaké bylo mé překvapení, když mi po více než dvaceti letech řekl: „... to učitelování, to byla jen taková moje přestupní stanice.“ Setkali jsme se tehdy čirou náhodou, neodolala jsem a přihlásila se k němu jako jeho bývalá žačka. V té době už byl známou osobností v oblasti drobné grafiky, publikoval odborné články a podílel se na řadě katalogů. Jeho knižní značky jsou ve sběratelských kruzích stále cennější, nesou signatury řady nejpřednějších rytců včetně Jiřího Švengsbíra. Dodnes je pro mne M. Kaizl učitelem s velkým U. Kromě úcty také proto, že to naše „souhu učitelů“ slyšával dost nerad, byť přímo nám to zakázat nemohl.

Za školou byla v samostatné budově velká a dobře vybavená tělocvična. Nechyběla ani kolovadla, na která se patrně pamatuje už jen nejstarší generace. Byly to čtyři provazové žebříky, zavěšené u stropu na otáčivém kotouči. Kruhy, šplh na laně a kolovadla, to bylo náradí žáky spíš obávané, než zábavné. Snad aby nás více podnítila, pozvala k nám tělocvikářka čtyři postarší sokoly, ovšem Sokol už byl v té době zrušený. Jejich cvičení na bradlech bylo velmi pěkné, ale bohužel z roztočených kolovadel jeden cvičenec doslova uletěl. Z parket vstával pomalu a za zjevných bolestí, tak nám do smíchu ani moc nebylo a na kolovadla nás od té doby už nikdo nenutil.

Opustíme školu a tělocvičnu a půjdeme dál okolo trafiky k prodejně zeleniny. Od jisté doby jsem tam odmítala chodit. Bylo mi právě dvanáct let, když mě zelinář pozval dozadu, že si mám vybrat zadarmo pomeranč. Moc dobře věděl, že o vánocích kupujeme jen pro děti nejvýš tři. Když jsem pro ten slíbený pomeranč sahala, stál za mnou a jeho dlaně mi znenadání přistály na hrudníku. Pomeranč jsem hodila zpátky a utíkala, jakoby mi za patami hořelo. Nechápala jsem, jak to mohl udělat právě otec mé spolužačky. Najednou mi přišlo na mysl, že bez táty je to doma možná lepší.

Naproti se v řadové zástavbě jeden dům odlišoval svým obložením z černých dlaždic. Tam bylo krejčovství a spořitelna. Z dalších celkem nevýrazných domů jsem znala jen něco málo lidí od vidění. K našemu činžáčku se však přimykal hezký přízemní domek manželů Mansfeldových. Oba už byli v důchodu a měli krásně udržovanou květinovou zahradu. Při povinných květnových výzdobách se za jejich okny třpytival znak se stříbrným lvem a výlučně československé vlaječky, sovětské nevylepovali nikdy. Mansfeldovy zdravily všechny děti už z dálky, protože nás každé léto zvali na meruňky a o vánocích na „betlém“. Ale betlém to nebyl, rozsvěcovali svíčku uvnitř krásně do detailů vyvedeného modelu svého domečku, ve kterém byla uvnitř spousta roztomilých titěrností.

Děti a Vánoce - kdo by na ně nevzpomínal rád? Moje nezapomenutelné vánoce jsou z roku 1956. Zvoneček zazvonil, dárky rozbalené, babička s mamkou si tiše povídají v kuchyni, já „ležím“ ve své nové knížce, nevidím a neslyším nic okolo. Vtom jakýsi ruch. Babička volá: „Jěžíšmajrá, Bohuško, ty si tu čteš a vedle tebe hří! Marie, ty skoč pro kýbl vody a já strhnu tu záclonu!“ Z ležícího stromku vyšlehoují slibné plamínky. Směsice vůní prskajícího jehličí, kapajícího vosku a hořící bavlny se mi zdá zajímavá. Jeníček fňuká, že jenom chtěl ze stroměčku čokoládu a že Bohuša ho odbyla, takže si ji musel utrhnout sám. „Zase já, ty žalobníčku!“ a už dostal pohlavek.

„Tak vona eště ke všemu fackuje to malý dítě“, pravila pohoršeně matka a marně se pokoušela postavit smutné torzo uhašeného stromku. Pomohla jsem s úklidem zlatých a stříbrných střípků, při tom nenápadně vzalo za své nějaké to rozehřáté cukroví a když se utřela i poslední loužička, bylo vše zcela odpuštěno. Vždyť Vánoce jsou přece svátky lásky a míru.
